

ФЕДОРЧУК М. В.

здобувач

(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.103>

АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНЕ ПРАВО ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

У статті запропоновано огляд теоретичних підходів на визначення місця та сутності адміністративно-деліктного права в сучасній системі права України. З'ясовано, що основним критерієм визначення є предмет адміністративно-деліктних відносин, розуміння яких не є однозначним в межах науки адміністративного права.

У ході проведеного аналізу та на підставі наукових напрацювань в галузі теорії держави і права з'ясовано, що вітчизняні науковці адміністративно-деліктне право розглядають як інститут адміністративного права, підгалузь адміністративного права або ж як окрему галузь, при чому переважною є позиція визначення адміністративно-деліктного права як інституту у складі галузі адміністративного права, що пояснюється однорідністю відносин і прив'язкою до загальних галузевих норм адміністративного права.

Не зважаючи на плюралізм позицій на основні порівняльного аналізу з'ясовано, що адміністративно-деліктне право слід вважати підгалуззю адміністративного права, оскільки адміністративно-деліктне право об'єднує окремі правові інститути, які регулюють відносини притягнення до адміністративної відповідальності за скоєння адміністративних правопорушень.

Встановлено, що відсутність єдності позицій пов'язано з недосконалим нормативним визначенням основних, загальних засад адміністративної відповідальності, відсутності єдиної позиції стосовно доцільності виокремлення адміністративно-деліктного права в окремий структурний елемент системи права України, застарілим і часто суперечливим нормативним регулюванням процесуального порядку притягнення до адміністративної відповідальності, визначення компетенції відповідних суб'єктів притягнення, а також численними змінами та доповненнями до чинного законодавства. Єдиним ефективним способом вирішення даної правової проблеми є перегляд чинного нормативно-правового регулювання адміністративної відповідальності та прийняття нового кодифікованого нормативно-правового акту.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративно-деліктне право, адміністративне правопорушення, делікт, система права, структура права.

Fedorchuk M. V. Administrative-tort law and its place in the legal system of Ukraine

The article offers a review of theoretical approaches to determining the place and essence of administrative tort law in the modern legal system of Ukraine. It is found that the main criterion for determination is the subject of administrative tort relations, the understanding of which is not unambiguous within the framework of the science of administrative law.

In the course of the analysis and on the basis of scientific developments in the field of the theory of state and law, it is found that domestic scientists consider administrative tort law as an institution of administrative law, a sub-branch of administrative law or as a separate branch, with the prevailing position of defining administrative tort law as an institution within the branch of administrative law, which is explained by the homogeneity of relations and its connection to general branch norms of administrative law.

Despite the pluralism of positions on the main points of the comparative analysis, it was found that administrative tort law should be considered a sub-branch of administrative law, since administrative tort law unites separate legal institutions that regulate the relations of bringing to administrative responsibility for committing administrative offenses.

It was established that the lack of unity of theoretical positions is associated with an imperfect normative definition of the basic, general principles of administrative responsibility, the absence of a single position on the expediency of separating administrative tort law into a separate structural element of the legal system of Ukraine, outdated and often contradictory normative regulation of the procedural order of bringing to administrative responsibility, determining the competence of the relevant subjects of bringing, as well as numerous amendments and additions to the current legislation. The only effective way to solve this legal problem is to revise the current normative and legal regulation of administrative responsibility and adopt a new codified normative and legal act.

Key words: *administrative liability, administrative tort law, administrative offense, tort, system of law, the structure of law.*

Вступ. Дослідження системи права для кожного суспільно-державного порядку має ключове значення з огляду на подальше правильне застосування правових норм до конкретних суспільних відносин. В наукових колах питання систематизації та структуризації правових норм завжди викликали інтерес та були підставою для тривалих наукових дискусій, що підтверджує важливість та всезагальний їх вплив на розуміння природи правових явищ та їх вплив на формування дієвої системи суспільних відносин, які є врегульованими у правовому полі.

Адміністративно-деліктне право потребує додаткового предметного дослідження, оскільки адміністративно-деліктні норми тривалий період часу трансформувалися та зазнавали змін, що прослідковується у неоднозначному предметі адміністративно-деліктного права, хаотичному та недостатньо упорядкованому нормативному регулюванні, наявності різних наукових концепцій визначення місця та предмету адміністративно-деліктного права в системі права України.

З огляду на зазначене вважаємо за необхідне провести власний науковий аналіз меж правового регулювання відносин адміністративно-деліктними нормами та визначення місця таких норм в сучасній системі права, яка також має власні специфічні характеристики, які пояснюються дифузією публічних та приватних норм, зміною підходів до правового регулювання, появою нових форм правовідносин тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність запропонованого предмету дослідження дозволяє навести широке коло дослідників, які повно чи опосередковано присвятили свої роботи дослідженню адміністративно-деліктного права та проблемним аспектам адміністративної відповідальності. Вважаємо за необхідне відзначити наукові доробки таких дослідників, як В. Авер'янов, О. Андрійко, Н. Армаш, О. Банчук, В. Бевзенко, А. Берлач, Ю. Битяк, Л. Біла-Тіунова, В. Галушко, С. Гетьман, І. Голосніченко, І. Гриценко, О. Губанов, П. Діхтієвський, С. Додін, І. Коліушко, Т. Коломоець, В. Колпаков, Є. Курінний, Р. Мельник, А. Селіванов, М. Смокович, В. Чернишова та інші.

Значний масив наявних наукових праць лише підтверджує актуальність та проблемність запропонованої тематики та потребу у подальших додаткових наукових дослідженнях, які дозволять досягнути мети визначення місця адміністративно-деліктного права в системі права України.

Метою статті є визначення предмету адміністративно-деліктного права, з'ясування його місця в межах галузі адміністративного права та системи права України загалом.

Наукова новизна публікації полягає у сформованому авторському підході на підставі аналізу наявних наукових концепцій щодо визначення місця та предмету адміністративно-деліктного права.

Методи дослідження. Підготовка даної наукової роботи потребувала використання комплексу методів та прийомів наукового пізнання, комплексне застосування яких сприяли досягненню поставленої у роботі мети. Так, було використано метод історичного аналізу, метод правового порівняння, метод синтезу та системно-структурний метод.

Виклад основного матеріалу. Для змістовного аналізу місця та предмету адміністративно-деліктного права варто навести деякі з наукових концепцій та підходів.

Наприклад, Панасюк О. В. розглядає адміністративно-деліктне право через систему адміністративно-деліктних відносин, які мають, на думку науковиці, власний особливий предмет правового регулювання, що обумовлює доцільність виділення адміністративно-деліктного права як підгалузі адміністративного права [1, с. 55].

Додатково слід зазначити, що дослідниця звертає увагу на потребу у перегляді основоположних категорій адміністративно-деліктного права: понять, завдань, функцій і принципів адміністративної відповідальності, оновлення поглядів на підстави та зміст адміністративної відповідальності, визначення шляхів реформування процедур реалізації адміністративної відповідальності і з'ясування перспектив розробки та прийняття нового Кодексу України про адміністративні проступки [1, с. 457], що свідчить про науково виважену позицію у сутнісному перегляді основних категоріальних понять адміністративної відповідальності, що впливає на подальшу структуру та будову галузі адміністративного права.

О. М. Миколенко вважає, що адміністративно-деліктне право повинно бути визначене як інститут адміністративного права. До того ж, майбутня доля адміністративно-деліктного права в системі права України остаточно не визначена, до того ж сьогодні є тенденції як до повної ліквідації цього правового інституту адміністративного права (з подальшою передачею його у сферу кримінального права), так і до залишення цього інституту в системі адміністративного права без суттєвих змін. Також дослідниця вважає, що проблеми, які сьогодні асоціюються з адміністративно-деліктним правом, можна поділити на декілька груп. До першої групи відносяться питання щодо визначення місця адміністративно-деліктного права в системі права України. І мова тут йде не про статус адміністративно-деліктного права (його слід розглядати як самостійну галузь в системі права, як підгалузь чи як правовий інститут адміністративного права), а про доцільність виділення в системі права України такого специфічного правового інституту. Сьогодні відбувається переосмислення адміністративного права за двома напрямками, по-перше, визначається сучасна роль адміністративного права серед інших галузей права України, по-друге, уточнюється перелік елементів, які складають внутрішню систему адміністративного права [2, с. 55–56].

Павловська Н. В. розглядає адміністративно-деліктне право через систему адміністративно-деліктного законодавства, яким авторка пропонує вважати єдину функціональну систему адміністративно-деліктних нормативно-правових актів, яка базується на основних загальних принципах адміністративно-деліктного права, стійких зв'язках актів різного рівня і галузевої спеціалізації, що містять основний масив норм адміністративно-деліктного права як найважливішої єдиної форми їх вираження і офіційного закріплення [3, с. 233], оо свідчить про відокремленість аналізованих правовідносин у правовій системі України.

Доктор юридичних наук Комзюк А. Т., розглядаючи питання систематизації адміністративно-деліктного права, зазначає, що адміністративно-деліктне право варто розуміти як сукупність правових норм, які визначають підстави адміністративної відповідальності, її

зміст та процедури реалізації. Дослідник зазначає, що традиційно інститут адміністративної відповідальності відносили до Загальної частини адміністративного права, адже його норми регулювали адміністративно-юрисдикційну діяльність у всіх сферах управління, але після переходу до виділення Загального та Особливого адміністративного права адміністративно-деліктне право переважно включають до останнього, що учений аргументує наступним: по-перше, норми Особливого адміністративного права регулюють відносини публічного управління у різних сферах і галузях, тобто організаційну діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпечення різних прав і свобод громадян – особистих, економічних, соціально-культурних тощо (тобто ці відносини можна назвати ще позитивними). Відносини ж, які регулюються нормами адміністративно-деліктного права, мають правозахисний характер, вони виникають у зв'язку із вчиненням протиправних діянь. Відтак поміщення його до Особливого адміністративного права порушує однорідність відносин, що регулюються його нормами; по-друге, автор зазначає, що є незрозумілим, на чому ґрунтується висновок, що Загальне адміністративне право складається виключно із правових інститутів і не може містити підгалузей, оскільки жодних подібних обмежень у розумінні інститутів і підгалузей права немає; по-третє, норми з адміністративною санкцією стосуються практично всіх підгалузей Особливого адміністративного права, тобто вони є загальними щодо цих підгалузей, оскільки визначають повноваження суб'єктів публічної адміністрації щодо реакції на протиправну поведінку у відповідних сферах і галузях. Тому, Комзюк А. Т. приходить до висновку, що адміністративно-деліктне право цілком логічно визнати підгалуззю Загального адміністративного права [4, с. 33-34], що є цілком цікавою позицією з огляд уна розуміння системи права та її складових.

Досить цікавий погляд на предмет правового регулювання та місце адміністративно-деліктного права було викладено в межах концепції реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні 2007 року, яка включає три етапи: перший етап (підготовка проекту Кодексу України про адміністративні проступки і санкції; підготовка проекту Адміністративно-процедурного кодексу України; підготовка змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальних проступків; підготовка проекту Кримінального процесуального кодексу України з відповідними процедурами розслідування і розгляду справ про кримінальні проступки; підготовка змін до Кримінально-виконавчого кодексу України; підготовка змін до Закону України «Про виконавче провадження»); другий етап (прийняття зазначених нормативно-правових актів); третій етап (запровадження перелічених нормативно-правових актів) [5].

В контексті визначення предмету правового регулювання адміністративно-деліктного законодавства досить цікавим видається поділ нормативно-правового регулювання на окремі акти: той, що містить матеріальні норми та той, що містить процедурні норми, що в свою чергу сприяє уникненню протиріччя, що існує в чинному нормативно-правовому регулюванні. З огляду на такий підхід адміністративно-деліктне право є більш виокремленим та цілком справедливо може становити окрему галузь права України.

Пропонуємо також зупинитись на окремих підходах визначення адміністративно-деліктних відносин, які по суті займають центральну роль в процесі визначення місця адміністративно-деліктного права в системі права України.

Зокрема, Павловська Н. вважає, що адміністративно-деліктні відносини слід розглядати дуально: як процесуальні відносини та як матеріальні відносини. При чому, обидві групи відносин існують паралельно і одночасно, доповнюючи одна одну. У зв'язку із таким підходом розуміння адміністративно-деліктних відносин «адміністративно-деліктне право» авторка пропонує розглядати як сукупність норм, що регулюють відносини, що виникають у зв'язку зі скоєнням адміністративного правопорушення (делікту), а до сфери його правового регулювання відносити таким чином, з одного боку, відносини, пов'язані з поведінкою суб'єктів адміністративного права, а з іншого боку, діяльність компетентних органів щодо припинення та розслідування діянь юрисдикційного розгляду справ про адміністративні правопорушення (делікти). Таким чином, дослідниця пропонує вважати

адміністративно-деліктне право самостійною підгалуззю адміністративного права та адміністративного процесу у вигляді адміністративно-деліктного права та адміністративно-деліктного процесу, предметом якого в свою чергу є адміністративні правовідносини, що пов'язані з розглядом та відкриттям провадження з адміністративних правопорушень (деліктів) [6, с. 57].

Останній зазначений підхід є досить нетиповим та не традиційним, оскільки, варто визнати, переважно в науці адміністративного права адміністративно-деліктні відносини розглядаються сукупно та спільно – як матеріальні з процесуальними, що є наслідком відсутності тривалого реформування адміністративно-деліктного законодавства.

Слід також звернути увагу, що питання розмежування матеріальних та процесуальних норм є скоріше проблематикою, віднесеною до питань реформування законодавства. Разом з тим, не варто заперечувати у перспективному аспекті розвитку адміністративно-деліктних відносин підхід, який по суті є традиційним для, наприклад, кримінального права, в межах якого також виділяють окремо норми матеріальні та норми процесуальні, вміщені в межах окремих кодифікованих актів.

Група учених у галузі адміністративного права приводу системи останнього зазначають, що адміністративно-деліктне право слід відносити до Особливого адміністративного права, до якого окрім адміністративно-деліктного пропонують відносити також службове право та поліцейське право (адміністративна діяльність поліції), при чому учені зазначають, що особливе адміністративне право є комплексним утворенням, у межах якого об'єднано підгалузі адміністративного права, особливість яких полягає у тому, що вони є залежними від загального адміністративного права [7, с. 36-37].

В межах даного дослідження слід також зупинитись на критеріях відмежування структурних частин системи права. Учені теорії держави і права зазначають, що система права – це залежна від розвитку суспільних відносин цілісна, упорядкована єдність норм права з їх розподілом на галузі, підгалузі та інститути, а основним принципом, з якого виходить система права, є принцип цілісності [8, с. 200]. Більше того слід погодитись, що неодмінною ознакою системи права є залежність якостей і відносин кожного елементу (норми, інституту, галузі) від його функцій, місця в системі права [8, с. 202], а елементами структури системи права є: галузі права; підгалузі права (є не в усіх галузях права); інститути права (складні інститути підрозділяються на субінститути); норми права [8, с. 203].

Критерієм визначення галузі права слугує однорідність та пов'язаність норм, самостійність, певна відокремленість та завершеність правового регулювання, а критеріями галузевої приналежності норм – предмет та метод правового регулювання. Що стосується підгалузі, яка не є обов'язковим елементом, то критерієм визначення даного структурного елементу системи права є наявність окремих правових інститутів, які існують в межах однієї галузі права та регулюють специфічне коло суспільних відносин. В свою чергу інститутом права є система відносно відмежованих від інших та пов'язаних між собою правових норм, що регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин, тобто норми інституту регулюють певний вид (сторону, ознаку) суспільних відносин, а своїми регулятивними якостями правовий інститут забезпечує самостійний регулятивний вплив на певну ділянку суспільних відносин, а до того ж інститут права формується об'єктивно (залежно від розвитку суспільних відносин, а не з волі законодавця, однак у випадках рецепції правового інституту значну роль може відігравати і суб'єктивний фактор) і обов'язково охоплює вихідні норми (загальні положення, єдині принципи, загальні поняття), що також беруть участь у регулюванні конкретних відносин [8, с. 203; 209–210; 213].

З огляду на зазначене, слід зазначити, що адміністративно-деліктне право тяжіє до категорії підгалузі адміністративного права, тобто такої структурної частини, що об'єднує інститути, які регулюють відносини притягнення до адміністративної відповідальності за скоєння адміністративних правопорушень.

Висновки. Отже, наукові підходи до визначення предмету та місця адміністративно-деліктного права не відзначаються однозначністю та єдністю думок. Вітчизняні науковці

адміністративно-деліктне право розглядають як інститут адміністративного права, підгалузь адміністративного права або ж як окрему галузь, при чому переважною є позиція визначення адміністративно-деліктного права як інституту галузі адміністративного.

Відсутність єдності позицій пов'язано з недосконалим нормативним визначенням основних, загальних засад адміністративної відповідальності, відсутності єдиної позиції стосовно доцільності виокремлення адміністративно-деліктного права в окремий структурний елемент системи права України, застарілим і часто суперечливим нормативним регулюванням процесуального порядку притягнення до адміністративної відповідальності, визначення компетенції відповідних суб'єктів притягнення, а також численними змінами та доповненнями до чинного законодавства, яке потребує перш за все перегляду та прийняття нового нормативно-правового акту.

Список використаних джерел:

1. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування : дис. на здобуття наук. ступеня д.ю.н. / 12.00.07. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро. 2021. 535 с.
2. Миколенко О. М. Адміністративно-деліктне право України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку. *Правова держава*. № 27. 2017. С. 55–59.
3. Павловська Н. В. Адміністративно-деліктне законодавство та шляхи його удосконалення. *Наукові записки. Серія: Право*. 232–236. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_spec_2019/232-236.pdf
4. Комзюк А. Т. Адміністративно-деліктне право: деякі актуальні проблеми формування. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. конф. (м. Харків, 29 трав. 2020 р.). МВС України, Харків, 2020. С. 33–35.
5. Концепція реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні. *Центр політико-правових реформ* : вебсайт. URL: <https://pravo.org.ua/kontseptsiya-reformuvannya-institutu-administratyvnoyi-vidpovidalnosti-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.06.2025).
6. Павловська Н. Правова природа адміністративно-деліктних процесуальних відносин. *Актуальні проблеми правознавства*. № 2 (30). 2022. С. 57–61.
7. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
8. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М.Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

